

CAHİT SITKI TARANCI'DA KÜLTÜR MOTİFLERİ VE YAKLAŞIM TARZI

Uzm. Mustafa CAN (*)

Tanzimattan bu yana Türk Şiiri'nin gelişmelerine bakınca, şairlerimizin birbirlerini takip ederek şiirimizde ilmî düşüncenin hareket halini almasının teminine gayret sarfettikleri görülmektedir. Dilde de bu böyledir. Dilimizin kendini bulması, şiiri bütün güzelliğine kavuşturmak için sarf edilen gayretler, Cumhuriyet Dönemine kadar devam etmiştir.

Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Beşhececiler, Yedimeşaleciler, Ahmet Kutsi, Necip Fazıl.. gibi Türk Şairleri sadece divan şiirinin, halk şiirinin, Batılı şiirin tesiriyle eserler vermeyi kendilerine yediremeyerek şiiri bir sentez olarak düşünmektedirler. İlk şiirleri 'Muhit' dergisinde yayımlanan Cahit Sıtkı da bu şairlerimizle karşılaşmıştır. Zevk ve sanat anlayışı bakımından eskiye bağlı bir muhitte yeni bir görüşle ortaya çıkarak onu kabul ettirme, sevdirmeye bahtiyarlığına eren bir 'san'at eri' olan Cahit Sıtkı Tarancı, Türk Şiiri'nin kurulup gelişmesinde başkaları ile kıyaslanamayacak önemli bir rol oynamıştır. Yeni nesil için şekil ve öz ahengini mükemmel ölçülerde sağlamak kadar 'anlam'a da önem vermiştir.

Herşeyden evvel sınırsız bir insan sevgisi üzerine samimiyetin şiirini kuran Tarancı, Türk Edebiyatında yaşantısıyla, şiirleriyle yepyeni bir şair olarak temayüz etmiştir. "Şiirin sana gülmesini istiyorsan, önce sen kendini katıksız ona verceksin!" diyen Tarancı, 1930'dan buyana şiirimizin gelişmesindeki küçümsenmeyecek payını olduğu kadar, gene şiirimizin yüzünü ağartacak örneklerin vermesinin sırrını bu inancında taşımaktadır. Bu haliyle de sanatta çığır açan ve o çığırı geliştiren sanatçı vasfını kazanıyor. (1)

(*) Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi TDE. Bölümü Öğretim Elemanı.

(1) Taşpınar, Ahmet Hamdi. 'Edebiyat Üzerine Makaleler.' İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969. 475-479. s.

ŞİİRİNDEKİ KÜLTÜR MOTİFLERİ

Kültür, bireyin benliğine işleyen, geniş ölçüde düşüncesini meydana getiren, davranışına yön veren karışık bir semboller, efsaneler, imgeler düzenidir. Efsane kişileri, ya da gerçek kişileri (atalar, kahramanlar, şairler..) her kültürün değerlerini birleştirirler. Din kültürü ile yetişmiş bir kimse elinden geldiğince Tanrısıyla bir olmağa çalışır. Millî Kültür; kahramanlarımıza, millî değerlerimize özenmeyi öğütler bize. Hümanist bir kültür edebiyat eserlerine dayanır. Bu eserlerin kahramanları, ya da yazarları birer sembol olurlar.

Şair, "toplumun bugününü anlatan ve yarınını hazırlayan bir kuvvet" olarak Türk Edebiyatı'nın, toplumun gelişmesinde can alıcı bir yer tutar. Kültürel olaylar ilkin hissi plânda, şiirde, edebiyatta dile gelir, sonra düşünce akımı halini alır. Daha sonra da kamu vicdanında yer alır, tepkiler belirir.

Şairimize göre edebiyat alanında düşününlerin değişmez görevleri vardır. Devamlı bir gelişme gösteren toplumlarda oluşların ve akımların köklerini ve sebeplerini araştırmak. Unutmamak lazımdır ki bir toplumda her zümrenin temsilcisi durumunda yazarlar şairler de bulunabilir. Bunları tanımak, tanımak için de okumak izlemek gerekmektedir. Bu iş noksatsız yapılabilirse ancak o zaman yanlış ve tek yanlı hükümlerden kurtulabiliriz. Önemli olan şairleri, yazarları, çağlarının düşünce akımları içinde görmektir. Onları şahıslarıyla, bir fikre destek olup olmadıklarıyla değerlendirmek yanlıştır.

Tarancı; şiirlerinde tanıdığımız, sevdiğimiz, hafızalarımızda mısralarını sakladığımız bir usta şair olarak karşımızdadır. (2) Hırçın, yıkıcı olmayan, yaptığı, yapacağını bilen kişi olgunluğunu şiirlerinde bütün ağırlığı ile verebilen şairimiz, yetişmekte olan nesile örnek sanatçı olma hüviyetini de göstermektedir. (3)

Şiir sanatını 'güdümlü' hale getirme savaşında olanlar için Tarancı belki eskimiş olabilir. Şiirin hürlüğünü yalnız kendi inanç ve anlayışlarına uygun olan şiirler ve eserler için kabul edenlerin, "sanat hürlüğü"nden nasıl bahsê hakları yoksa, Tarancı ve başka şairlerimiz için de hüküm vermeye yetkileri olmamak gerekir. Şiir sanatını sosyal hizmetle görevlendiren anlayış, onun aslolan hürlüğünü, dikkatinden kaçırdı mı, "güdümlü

(2) Tarancı, Cahit Sıtkı. Düşten Güzel. 4. bs. İstanbul, Varlık Yayınevi, 1969: 59. s.

(3) Tarancı, Cahit Sıtkı, Ziya'ya Mektuplar, 1930-1946. İstanbul Varlık Yayınevi, 1957. 208 s.

bir şiir sanatı inancı" haline gelivermektedir. Böyle olunca da inkarcılık, kimseleri beğenmemek, en doğrulara sırt çevirmek gelir kendiliğinden.

İçine dönük bir psikolojik yapıda olan Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiiri bir dava şiiri olmadığından, memleketin büyük halk çoğunluğu için sanat yapmamıştır, kendi sosyal çevresi için sanat yapmıştır, şeklinde hüküm verenler olmuştur. Ancak bu görüşe katılmak mümkün değildir. O, toplum içinde yaşayan ve toplumun etkisinde kalmış bir kişinin iç dünyasının şiirini yazdığından, daha ziyade dâvâ yönünden değil, sanat yönünden değerlendirilmektedir. (4)

"Şiir faydalı olmalıdır." Evet, haklı ama nasıl olmalıdır? Şiir ne yapmalıdır, nasıl bir şekle girmelidir de "faydacı" olsun? Gece-kondu duvarına harç mı olmalı, işsize iş mi bulmalı, yani efendim şiir dediğimiz şu nesne meselâ memleketin kültür politikasını, iktisadî nizâmını ayarlayan bir program mıdır? Aşkın sözünü mü ettiniz; eskisiniz. Hâtıranıza mı bağlısınız, ölümü mü düşündünüz, karamsar mısınız, alâdelikle ithama maruzsunuzdur. O halde şair dediğin oturacak, sosyal düzen hakkında, iktisadî yetersizlik bâbında büyük lâflar edecek, aşkın lafını etmeyecek, hatırasına bağlanmayacak, ölümü düşünmeyecek, sadece gerçeği söyleyecek, ama hep en kötü yönünden görececek, hisden, hassasiyetden vebadan kaçır gibi kaçacak.. ki "faydacı" şiir yazabilsin. (5)

Bu husus, ayrı bir tebliğ ve münakaşa mevzuû olmakla beraber burada böyle bir dokunup geçmemiz de sebepsiz değildir. Tarancı'nın şiirlerindeki kültür motifleri ve yaklaşımları üzerinde düşünürken, bu görüşleri de dikkate almanın, O'nun meziyetlerinin belirmesi bakımından zaruri olduğu kanaatine vardık.

Şairimiz, "Düşten Güzel"deki 'beterin beteri gerçek'e rağmen "gönül hoşluğu"nda 'yarınlara güven'le bakıyor. "Yalan dünya"da delicesine bağlı olduğu 'hayat sevgisi'ni dile getirmektedir. Dünyanın içinde bulunduğu huzursuzluğu her insandan fazla sanatçı (şair) duyar. Daha doğrusu duymalıdır. Gerçek sanatçı yüreği ile, şiiri ile hep iyinin, hep güzelin hep birlik ve düzenliğin, hep barışın özlemi içindedir. Kişi hayatından toplum hayatına, kültürel konulara kadar bu ülkünün peşindedir. Bunu söyler bunu dile getirir. Kavgacı olmadan, şiir'in zerresini ihmal etmeden, dünyanın ve ülkenin geleceğine, dirlik ve düzenliğine ümid bağlayan ve okuyana da bu ümidi verebilen Tarancı, "Sabah Duası", 'Atatürk', 'Meh-

(4) Uyguner, Muzaffer. Cahit Sıtkı Tarancı Hayatı, Sanatı, Eseri, 2. bs. İstanbul, Varlık Yayınevi, 1974. 80.

(5) Sâmânoğlu, Gültekin. Cahit Sıtkı Tarancı, Seçmeler. İstanbul Millî Eğitim Basımevi, 1971. 142 s.

metcık', 'İstiklâl Marşını Dinlerken', 'Memleket', 'Hacıbayram Camii', 'Bayram Yemeği', 'Mechul Asker' şiirleriyle sosyal, kültürel konulara eğilmektir.

Şiirlerinde teferruatla değil, konuların aslı ve tümü ile ilgilidir. Gerçek bir sanatçı haysiyetiyle kişi hayatının dışında, büyük bir barış özlemi içinde, dünya ve ülke toplumunun huzursuzluğunu da ümidini de "müjde" yahut "dertleşme" halinde bir bütün olarak sınırsız bir şiir havası içinde vermektedir. Kültür konusu, fikri hepsi içindedir. Sanatçı topluma da böyle eğilmekte, memleket dertleriyle de hem-hâl olmaktadır. Hâsılı Cahit Sıtkı Tarancı, şiirin hürlüğü içinde kişinin aşkını, derdini, ümidini nasıl dile getiriyorsa, ülke ve toplum gerçeklerine de eğilmekte, dünyaya bakmasını bilmektedir.(6)

'Şiirden daha çok şey bekliyorum.' diyen Tarancı sözünü bilen, söylemesini bilen, mazbut, kararlı, süsten, âlâyışten uzak şiirleriyle 'kültür' de yaklaşımda bulunmuştur. Ancak bu konuşmamızda şiirin, kültür yönünden topluma nasıl hizmet ettiğini değil, Tarancı'nın şiirlerindeki kültür temalarını ele aldık.

ŞİİRLERİNDEKİ TEMALAR

Bildiğimiz şair Cahit Sıtkı Tarancı'yı; bilmediğimiz görünüşleri, özellikleri (macerası) ve karakterleri ile bütün bir hayatın dramı ve derin çizgili bir portresi olarak veren çeşitli kaynakları taradık. Çeşitli zamanlarda ve yerlerde yayınlanmış olan şiirlerini, mektuplarını, kısmen hikâyelerini okuyup düşününce, öğrendiğimiz bu hayatın ve şiirin hikâyesi o kadar yeni baştan, alışılmış bir açıdan ve başarı ile yazılmış duyuluyor ki, bunlar; bizim ünlü bir edebiyat değerimize, Cahit Sıtkı'ya ait olmasaydılar bile tanımadığımız bir garip insanoğlunun çevresi, acıları, yazdıkları ve duyduklarının ince ve has bir romanı olarak kendi başlarına birer eser sayılabilir. (7)

Babasına ve annesine hitaben 15.12.1929 da yazdığı mektubun şu satırları; O'nun meşhur bir şair olmak ve ölmez eserler vererek namını yüceltmek için cesaret, sebat, azim ve inançla çalıştığını göstermektedir.

"Seciyyesinin hayranı ve takdîrkârı olduğum aziz ve biricik babacığım, nasıl ki Gazi'nin nutku Türk Gençliğine düstur oldu, sizin de: 'Benim senden pek büyük ümitlerim vardır.. Bu ümitlerimin boşa çıkmama-

(6) Kaplan, Mehmet. Şiir Tahlilleri. 2. C. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Basımevi, 1965. 84-94 s.

(7) Karpat, Kemal. Türk Edebiyatında Sosyal Konular. İstanbul Varlık Yayınevi, 1962. 72.s.

sına gayret et, hayatta her şeye gül, neşeli ol, insan ol..' sözleriniz, içimde doğan yeni çocuğa, yeni gence hayat alfabesi, mücadelede muvaffakiyet, dünyada saadet düsturu olacaktır... Sizin hakkımdaki ümitleriniz benim mefkûremdir. ... Birşey yapmak, ölmez, yıkılmaz bir âbide yaratmak, işte şair mefkûresi.. Hakiki şair faziletin ta kendisidir. Benim için yaşamak bir saadet değil, mütemadi bir say' ve gayret demektir." (8)

Şiirde konuya (temaya) dair görüşlerini de şöyle ifade etmektedir:

"Ben mevzûlar ve temler arasında hiç bir 'hiérarchié'ye taraftar değilim. Çünkü sanat eserinde güzelliğin bahsedilen şeyden ziyade ondan nasıl bahsedildiği keyfiyetiyle alâkalı olduğuna inanmışımdır. Bence ölüm, aşk, Allah, vatan, dostluk, evlilik, sefahat, sefalet ilh... mevzûları arasında hiç bir fark yoktur. Hepsi de insanın duyduğu, yaşadığı felâket veya saadetlerinin müsebbibi olan şeylerdir. Zaten bunun içindir ki 'mevzûlarınızı nasıl seçersiniz?' gibi bir suale cevap vermek lüzûmunu hiç bir zaman duymadım. Valéry de şiirde mevzûun ehemmiyeti yoktur! demiyor mu?"

Romantik ve hassas yaradılışlı bir şair olan Tarancı şiirlerini; birtakım söz oyunları ile süslemeye ve değiştirmeye gerek duymayı sonuca sade, açık bir anlatıma ulaştığı, günlük konuşma dilindeki deyimleri kendisine has değişikliklerle şiirine soktuğu gibi deneme, mektup, hikaye, makale türlerindeki yazılarında da aynı üslubu kullanmıştır. Estetik ve ferdîyetçi bir görüşle hemen bütün şiirlerinde ölüm ve ölümlülük temalarını işlemiştir. Hayatındaki değişiklikleri, ölümlü bir varlık oluşunu, rûhi bir acı duyarak, ama hiç bir metafizik düşünceye kapılmadan ve hiç bir avuntu aramadan ortaya koymuştur. (9)

Şairliğinin ikinci devresi diyebileceğimiz 1932 den sonrasını bu ölüm temasına paralel olarak 'yaşama sevgisi' ve 'aşk' temaları karakterize eder. Şiirlerini 'yaşama sevinci' ile yoğurduğunu 1.9.1943 tarihli mektubundaki şu ifadeler de ortaya koymaktadır.

"Yaşamının sevmekten ibaret olduğunu kemâle ermiş bir şuurla idrak etmeli.

Aşksız hiç bir şey, hele sanat bahsinde hiç bir şey yapılamaz. Hatta

(8) Beysanoğlu Şevket. Cahit Sıtkı Tarancı, Hayatı, Sanatı, Seçme Şiirleri, Hikâyeleri ve Diğer Yazıları. Ankara, İş Matbaacılık ve Tic. 1969. 16-18 s.

(9) Banarlı, Nihat Şami. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. 2. C. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971. 1242-1258. s.

daha ileri giderek ATATÜRK'ün bile bir aşık olduğunu söyleyebilirim; hakikaten O da Türklüğe ve Türkiye'ye âşıktı. Gezip dolaşmakla bitiremediğimiz, dağına taşına kurban olmağa her an için hazır bulunduğumuz, dostlarımızı insanları arasından, sevgililerimizi, dilberleri arasından seçtiğimiz, türkülerini dudaklarımızdan düşüremediğimiz bu cânım Türkiye, bu mert ve güzel memleket ATATÜRK'ün yazdığı bir şiir, çizdiği bir tablo, bestelediği bir senfoni değil midir? Bir Mikelânj, bir Sinan, bir Fuzûlî, bir Tanburî Cemil de mesleklerinde aynı serdengeçtiliği göstermiş müstesnâ adamlardan sayılmıyorlar mı? Bugünün şairi de bu ölümsüz örneklerle bakarak şiirde aynı âşıklığı, icâbederse aynı fedakârlığı şiar edinmek mecburiyetindedir. Şayet letâfeti nisbetinde ebedî nâğmeler çıkarmak istiyorsa sazından!" (10)

Hayâl oyunları, uzak çağrışımlar, çapraşık ve karanlık ifadelerden kaçınmıştır. Şiirde faydayı ve propagandayı düşünmediğinden teferruatı da sevmez. Yaşadığı günlerin şiir akımları dışında kalmıştır. Yeni Türk Şiirinin en usta şairlerinden biri olarak kendi türünde emsalsiz olan Ziya Osman Saba'ya yazdığı mektuplarıyla "şiir" hakkındaki düşüncelerini şiirlerinin ilk şekillerini de bilmemiz anlamamız bakımından önem taşımaktadır.

1940 lardan sonra ortaya çıkan edebiyatçılar ve şairler nesli; 20 yıl ara ile patlak veren iki cihan harbinin yarattığı dehşet ve ölüm korkusunun tesiriyle olsa gerek, bütün manevî değerlerini kaybetmiş, inanç bakımından boşlukta kalmışlardır. Tarancı da bir aralık dîni ve felsefî temalara uzak kalmakla beraber, maruz kaldığı karamsarlık ve huzursuzluğunun iman buhranından ileri geldiğinin şuuruyla zamanla îmana yönelmiş, kötümserlikten, karamsarlıktan kurtulma arzusu göstermiştir. Ölüm karşısında takındığı mütevekkil tavır da bununla izah edilmektedir. (11)

"Büyük dostum Peyami Safa'ya" ithaf ibaresi altında yazdığı manzumelerinin çoğunda sık tekrarlanan bir şiir unsuru olan "ömrümde sükût" da yalnızlık ve ölüm temalarını işlemiştir. (12) Sükût'la türlü türlü alâkalarını; ömründeki sükût, odasındaki sükût, içindeki sükût bize veren şiirlerindeki mânevî safiyetine ve ihsaslarının zâlimane müdahalesinden kurtulmak için ışıkların çekildiği, seslerin dindiği, kokuların dağıldığı, lezzetlerin uyuştuğu anları bekleyen bir şairdir. Bu tarafından bakılınca Peyamî Safâ'nın da O'nun için dediği; "zamanımızın en büyük kabiliyeti" hükmü doğru çıkmaktadır.

(10) Beysanoğlu, Şevket. Cahit Sıtkı Tarancı, Ankara, İş Matbaacılık ve Ticaret, 1969. 277-278. s.

(11) Yeni Türk Ansiklopedisi. "Cahit Sıtkı Tarancı". 10. C. İstanbul, Ötügen Neşriyat A.Ş. 1985. 3968-3969. s.

Tarancı'nın estetiği de hayat görüşü de her hangi bir ideolojiye yer vermez. O sadece halis bir şairdir. O'na göre şiir, kelimeleri ile güzel şekiller kurma sanatıdır. Bir memleket için en lüzumlu insan şairdir. Şairi olmayan bir memlekette ne büyük kahramanlar yetişir, ne de büyük âlim. Şiirin, bir milletin tarihini, kültürünü, milli değerlerini, insanını verebilen üstün bir kudreti vardır. Keza, "şairin hisleri, fikrleri, hayalleri, dünya görüşü, şahsiyeti, herşeyi şiirde belli olur." diyen Tarancı, ilk şiirlerinde Ahmet Haşim, Yahya Kemal'den başka Fransız şairlerinden Charles Baudelaire ve Paul Verlaine'in de tesirinde olmakla beraber geleneklerine bağlı, milletçe benimsenen duygu ve düşüncelerin yabancı değildir.

(12) Tarancı, Cahit Sıtkı. Ömrümde Sükût. 2. bs. Ankara, Bilgi Yayınevi, 1968. 70 s.